

Cantatedienst zondag in de Pauluskerk

'Ich hab in Gottes Herz und Sinn', BWV 92

Naast een uitvoering van de Hohe Messe in november, kan muziekminnend Baarn dit jaar weer rekenen op zes fraaie uitvoeringen van Bach-cantates. De spits wordt afgebeten op zondag 20 januari aanstaande. De Bach Cantorij Baarn voert dan in de Pauluskerk op de Brink cantate 92 uit. De bijbehorende interkerkelijke dienst, waarin ds. Machteld van Woerden voorgaat, begint om 19.30 uur. Als solisten treden aan Anna la Fontaine, sopraan, Niek Idelenburg, tenor, en Erks Jan Dekker, bas. Solisten, koor en orkest van de cantorij staan onder leiding van dirigent Bas Ramselaar. Organist is Henk van Zonneveld.

De intrigerende cantate BWV 92 klonk voor het eerst op 28 januari 1725. De cantate dateert uit het tweede seizoen van Johann Sebastian Bachs verblijf als cantor van de Thomaskerk in Leipzig. Het kerkjaar 1724-25 zou zijn meest productieve cantatejaar worden. Net als zijn muzikale tegenstem Telemann elders in Duitsland, wilde ook Bach een complete cantatereeks componeren gebaseerd op een eenduidig en samenhangend grondplan in tekst en muziek.

De koraalcantates uit de tweede jaargang

Bijzonder aan deze jaargang is, dat de componist een weloverwogen kunstzinnig concept wilde volgen. Bach baseerde deze tweede cantatecyclus op tekst en melodie van geselecteerde kerkliederen passend bij de kerkelijke zondag, en waar mogelijk ook verbonden met de evangelielezing van die dag. Om te voldoen aan de compositorische regels van de cantate kon de onveranderde tekst (meestal de begin- en slotregels van het gekozen koraal) vaak alleen dienen voor de openings- en slotkoren.

Muzikaal gezien onderzoekt Bach op zijn eigen onnavolgbare wijze bijna systematisch de verschillende manieren van koraalbewerkingen voor koor. Vanaf het eerste begin van dit grootschalige project etaleert hij het stilistisch gevarieerde en compositorisch ingenieuze raamwerk voor zijn plan. De inwendige structuur van iedere cantate afzonderlijk is door het kerklied dat er aan ten grondslag ligt, tekstueel bijzonder stevig en werd door het gebruik van de cantus firmus in de hoekdelen (soms in middendelen weer geciteerd, zoals in cantate 92) nog eens extra aangezet.

Cantate BWV 92

Cantate 92 kenmerkt zich in ieder geval door drie opvallende aspecten: uiterst effectvolle aria's (voor iedere solist eentje), quasi dialogen tussen koor en solist, maar het meest intrigerend is toch de steeds terugkerende koraalmelodie in vijf van de negen delen van de cantate. Natuurlijk in het openingskoor en in het slotkoraal, maar ook in de zogenaamde binnenkoralen.

Deze koraalmelodie, voor de meesten onder ons bekend als 'Was mein Gott will, das gescheh allzeit', gaat terug op een chanson van de Fransman Claudin de Sermisy (1495-1562), een muzikaal idool van zijn tijd. De melodie komt als contrafact voor in de Nederlandse

Souterliedekens op de tekst van Psalm 129, gepubliceerd in 1540 in Antwerpen. Het is voorstelbaar dat Margrave Albrecht van Pruisen (1496-1568) uit die bron zijn eigen (tekst)bewerking maakte ter gelegenheid van de dood van zijn eerste vrouw in 1547. Ziekte, verderf en dood beheersen de atmosfeer zijn versie: Was mein Gott will, das En dat is niet verwonderlijk ten tijde van de dertigjarige oorlog, de allesverwoestende armoe, uitputting gevolgd door de zwarte dood, de pest waaraan Margrave Albrecht nadien ook zelf bezweek. Precies een eeuw later (1647) schreef Paul Gerhardt, na Luther de belangrijkste koraaltekstdichter, zijn twaalf coupletten tellende 'Ich hab in Gottes Herz und Sinn' op dezelfde melodie. Deze tekst levert het vertrekpunt voor cantate 92 met dezelfde naam. Maar ongetwijfeld met de oorspronkelijke tekst van Margrave Albrecht in het hoofd, heeft Bach de meeste composities met deze melodie getoonzet. Zeker in zes andere cantates, voorzover overgeleverd, is deze melodie terug te vinden, en in de meest pure vorm in het eerste deel van Bachs Matthäus Passion.

Cantate 92 laat vijf muzikale interpretaties horen. Wie de wat militante, rauwe oerversie kent, zal verbaasd zijn over de compositorische mogelijkheden die Bach uitbuit om deze voor hem kennelijk belangrijke koraalmelodie van alle kanten te belichten (delen 1, 2, 4, 7 en 9).

En dan, drie overrompelende aria's: die voor tenor en bas, deze kleine spektakelstukken doen in hun muzikale beschrijvingskunst niet onder voor die van de Italiaanse reus uit de barok, Antonio Vivaldi (1678-1741). Goed geluisterd naar de vier jaargetijden? Storm op zee? Het is hier niet anders. In deel drie gaat de tenor het gevecht aan met de eerste viool; het zou een waar pandemonium worden, ware het niet dat de lage strijkers met een ijzeren ritmiek gedurende deze paar minuten het roer vast in handen houden. En dan in het zesde deel, de aria voor bas, geeft Bach 'm behoorlijk van katoen. De woeste wind die opsteekt dwingen zanger én cellist tot uiterste kunnen. Het navolgend koraal brengt ons weer met de voeten op vaste grond.

En dan die laatste aria, wat een contrast met alle voorgaande heftigheid. Terug in arcadië. Hier klinkt eindelijk weer pastorale muziek, lieflijk tokkelen de strijkers nu, de hobo speelt een onschuldig herdersdeuntje en hoe ontroerend klinkt dan de sopraan, als zij zingt "Mijn herder blijf ik trouw.. Meinem Hirten bleib ich treu... Vater nimm mich an.

Nieuwsgierig geworden? Zondag 20 januari staan de kerkdeuren van de Pauluskerk vanaf 19.30 uur wijd open.

Verzoeken dit vignet bij het artikel te plaatsen en –indien mogelijk- een foto van Erks Jan Dekker (bassolist) (zie bijlage)